

Mojca Peternel*

Prvi koraki pri organiziranju vodniškega poklica

IZVLEČEK

Vzpeti svet je ob koncu 19. stoletja postajal vse bolj privlačen za obiskovalce in je v modi še danes. Gorniki tistega časa so, tudi zaradi vse pogostejših opozoril organizatorjev planinstva, obiskovali hribe v spremstvu vodnikov, na katere so se lahko z gotovostjo zanesli. To je bilo mogoče doseči samo s konkretnimi akcijami, ki so prispevale k profesionalizaciji kadra in posledično h kakovostnejšemu turizmu.

Ključne besede: 19. stoletje, zgodovina, planinski vodniki, vzpeti svet

ABSTRACT

THE FIRST STEPS TOWARDS ORGANISING THE ALPINE GUIDE PROFESSION

At the end of the 19th century, the mountainous world became increasingly attractive for visitors. Until today, mountaineering has developed into an actual national sport. The mountaineers of that time would more and more often head out in the company of mountain guides, also due to the frequent warnings of the mountaineering organisers. Naturally, truly carefree tours were only possible in the company of reliable and, above all, experienced and well-trained guides. This could only be achieved through concrete actions that contributed to the professionalisation of the staff and consequently to a better quality of tourist services.

Keywords: 19th century, history, alpine guide, Alps

* Dr. zgodovine, docentka, Oddelek za germanistiko z nederlanistiko in skandinavistiko, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana; mojca.peternel@guest.arnes.si

Uvod

»Planinec ima fin okus; on čuti in uživa z vso dušo lepoto planin; on ve, da je planinski svet mnogo lepši od ravnin, dasi se mu niti ne sanja o filozofiji knjig, ki uči, da obstoji lepota v tem, da se čim večja mnogovrstnost in mnogoličnost lepo zlijata v harmonično celoto. In ravno te lastnosti planinskega sveta so, ki vabijo in mamijo preprostega sinu narave in omikanca iz mesta.«¹

Čeprav so bile navedene besede pisatelja Josipa Abrama,² ki je bil zaradi organizacije planinstva na trentarskem koncu znan kot Josip Abram Trentar, zapisane pred več kot sto leti, pritičejo tudi sodobnemu gorniku. In to kljub temu, da je bil pogled na takratne gornike povsem drugačen od današnjega. Malomeščanska družba pri nas je namreč še konec leta 1893 na planinsko in plezalno družčino gledala precej zviška in zasmehovala njihove klobuke, okrašene s šopki cvetja, ko so se vračali z vrhov.³ »Ako se je kdo na ulici prikazal v planinski opremi, so gledali za njim, se smejali kratkim hlačam, ki so jih takrat nosili samo mestni otroci, ter se čudili dolgi palici in nahrbtniku. Gorje pa ženski, ki bi se bila pokazala v javnosti v hlačah ali celo z golimi koleno! Hlače in njeno posestnico bi bili odpeljali na opazovalnico, gola kolena bi bila pa šla v Begunje pokoro delat za javno pohujšanje.«⁴

Ne le da so bile obiskovalke planin na prelomu 19. in 20. stoletja v manjšini, tudi gorohodci, kot jih je imenovala tedanja slovenščina, niso bili prav pogosti. Turisti, kot so se obiskovalci gora po planinski turi imenovali, so prihajali predvsem iz vrst meščanstva,⁵ ki je imelo sredstva za nakup opreme. A vendar je bil to že začetek današnjega množičnega, tudi rekreativnega procesa.

Prvi obiskovalci vzpetega sveta so izhajali iz vrst znanstvenikov in naravoslovcev, šele pozneje so tja zahajali tudi tisti, ki so v tej dejavnosti tudi uživali. Konec 18. stoletja sta znanstveno raziskovanje alpskega sveta in ugodno občutje narave najbolj prispevala k veselju do življenja.⁶ Z današnjega vidika, ko je gornišтво (spet) postalo moda, je morda precej nenavadno, da je hoja v hribe kot rekreativna dejavnost vendarle bila privilegij in tako še zdaleč ne »običajna« dejavnost malega človeka.

1 Josip Abram, »Opis Trente,« *Planinski Vestnik*, 1907, 134.

2 Josip Abram (*2. 2. 1875, Tupelče – †22. 6. 1938, Ljubljana), pisatelj, pesnik. – *Slovenski biografski leksikon*, pridobljeno 12. 1. 2020, <https://www.slovenska-biografija.si>.

3 Peter Mikša in Maja Vehar, »Telovadba, šport in ženske na slovenskem: čas do 1. svetovne vojne,« *Retrospektive* 1 (2018): 16.

4 Janko Mlakar, *Iz mojega nahrbtnika* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972), 19.

5 O meščanstvu in meščanih v habsburški monarhiji gl. Ernst Bruckmüller, »Nove raziskave zgodovine avstrijskega meščanstva,« *Zgodovinski časopis* 45, št. 3, (1991): 369–89. O političnem življenju na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja je na voljo številna literatura, naj omenim nekaj del: Dragotin Lončar, *Politično življenje Slovencev (Od 4. januarja 1797 do 6. januarja 1919)* (Ljubljana: Slovenska matica, 1921), 26–91. Jože Dežman, *Slovensko meščanstvo: od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)* (Celovec: Mohorjeva, 2008). Posebej za Štajersko: Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik: politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)* (Maribor: Obzorja, 1997).

6 Hintner Florian, »Ein Krainer Bergfahrt vor hundert Jahren,« *Laibacher Zeitung*, 7. 10. 1896, 1975. O dojemanju gora do začetka 20. stoletja gl. tudi Borut Batagelj, »Odkritje gora: strukturne spremembe v dojemanju gora na Slovenskem,« *Ekonomika i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša* VI, št. 6, (2010): 124–42.

Beseda vodnik ali vodič v planinskem terminološkem slovarju označuje brošuro s podatki, slikami, zemljevidi o krajih in znamenitostih ter tudi tistega, ki koga vodi po gorskem svetu itd.⁷ V tem pomenu je v splošni rabi sicer pogostejša beseda vodič,⁸ vendar je za spremljevalca po gorskem svetu običajnejša raba izraza vodnik, kar se odraža denimo v nazivu poklica gorski vodnik, in ne gorski vodič.

Razmere na področju vodništva v drugi polovici 19. stoletja

»Man findet oft stundenlang im Gebirge keine Person oder höchstens Leute, von denen keine Auskunft zu erhalten ist«,⁹ so besede graškega profesorja matematike, sicer pa zagrizenega alpinista Johannesa Frischaufa,¹⁰ avtorja številnih vodnikov,¹¹ človeka, ki je tudi z gmotnimi sredstvi pomagal pri urejanju planinskih poti¹² in čigar ime nosi dom na Okrešlju.¹³

Frischaufove besede slikovito prikazujejo razmere v vzpetem svetu današnjega slovenskega prostora. Prav zato je bilo predvsem za nedomačine nujno, da so se na pot podali v spremstvu vodnika. Tega so se močno zavedali praktično vsi avtorji prvih pisanih planinskih vodnikov in so to tudi že na prvi pogled precej jasno zapisali. Radics¹⁴ je tako pri opisu ture na Triglav vodniško spremstvo označil tako, da je bila nujnost vidna že na prvi pogled: »Die Ersteigung des Triglav selbst nur für die geübtesten Touristen zu rathen und nur mit sehr sicheren Führern.«¹⁵ Tudi Baedekerjev vodnik po Alpah je za vzpon na najvišji vrh Kranjskih Alp predvideval vodnika: »Die Besteigung des Triglav, des höchsten Gipfels der Krainer Alpen, kann nur von erprobten schwindelfreien Berggängern mit tüchtigen Führern unternommen werden.«¹⁶

7 Bine Mlač, ur., *Planinski terminološki slovar* (Ljubljana: ZRC SAZU, 2002), 253.

8 *Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, pridobljeno 22. 4. 2020, <https://fran.si>.

9 Johannes Frischauf, *J. Frischauf's Gebirgsführer. Steiermark, Kärnten, Krain und die angrenzenden Theile von Oesterreich, Salzburg, Tirol* (Graz: Leuschner & Lubensky, 1874), 5. »V hribih lahko ure dolgo ni mogoče srečati nobenega človeka, če pa že, potem od njega ne dobiš informacije.«

10 Johannes Frischauf (*17. 9. 1837, Dunaj – †7. 1. 1924, Gradec), matematik, astronom, alpinist, profesor. – *Österreichisches Biographisches Lexikon*, pridobljeno 23. 7. 2019, <https://www.biographien.ac.at>.

11 Johannes Frischauf, *Die Kreuzer-Alpe bei Stein (1837–1924)* (Laibach: Kleinmayr & Bamberg, Verfassers, med 1877 in 1900). Johannes Frischauf, *Die Samnthaler Alpen: mit einer Karte und einem Panorama* (Wien: Brockhausen & Bräuer, 1877). Johannes Frischauf, *J. Frischauf's Gebirgsführer. Steiermark, Kärnten, Krain und die angrenzenden Theile von Oesterreich, Salzburg, Tirol* (Graz: Leuschner & Lubensky, 1874).

12 Olga Janša, »Zgodovina turizma na Slovenskem«, *Turistični vestnik*, 1–6 (1968): 116.

13 *Planinska zveza Slovenije*, pridobljeno 1. 10. 2019, <https://www.pzs.si>.

14 Peter Radics (*26. 9. 1836, Postojna – †24. 9. 1912, Ljubljana), zgodovinar in časnikar. – *Slovenski biografski leksikon*, pridobljeno 2. 10. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si>.

15 Peter Radics, *Führer durch Krain. Die Landeshauptstadt Laibach und die schönsten Touren in Oberkrain, Innerkrain und Unterkrain für Reisende und Einheimische*. (Laibach: J. Giontini, 1885), 69. »Vzpon na Triglav svetujemo le najbolj izkušenim turistom in le v spremstvu zelo znanih vodnikov.«

16 Karl Baedeker, *Südbaiern, Tirol und Salzburg: Österreich, Steiermark, Kärnten, Krain und Küstenland; Handbuch für Reisende* (Leipzig: Baedeker, 1878), 392. »Vzpna na Triglav, najvišji vrh Kranjskih Alp, se lahko lotijo le zanesljivi gorniki brez vrtoglave in v spremstvu izkušenega vodnika.«

To zavedanje pa seveda ni novo. Že slovitemu Baltazarju (Belsazarju) Hacquetu,¹⁷ avtorju prvega vira o pristopu na Triglav iz let 1778–1784,¹⁸ se je zdelo povsem samoumevno, da vzpeti svet obiskujejo le domačini, ki območje dobro poznajo. Po njegovem smejo tujci v gore zgolj v spremstvu vodnikov, katerim ne gre nasprotovati, ampak zaupati. Gorohodci so namreč lahko bili prepričani, da so v spremstvu vodnika varni.¹⁹ Nasploh je njegovo delo *Wie man am zweckmäßigsten Gebürge bereist* iz leta 1785 kljub časovni distanci še vedno aktualno. Ne le da ga je skoraj 100 let kasneje citiral Radics v članku »Ein Katechismus für Bergsteiger aus den Tagen Kaiser Josephs«, objavljenem v *Oesterreichische Touristenzeitung*²⁰ in tudi v vodniku iz leta 1874,²¹ ampak Hacquetovo delo najdemo tudi pri sodobnih avtorjih planinske literature.²²

V 70. letih 19. stoletja so bile razmere glede gorskih vodnikov v Vzhodnih Alpah torej precej klavrne. Vodniki so bili večinoma nosači, od katerih prav veliko védenja o gorskih vrhovih ni bilo pričakovati. Še najboljši so se Frischaufu zdeli lovci, ki so bili, če jim je to dopuščala služba, radi pripravljeni voditi turiste.²³ O prvih vodnikih nasploh in tudi o njihovih imenih je bila že objavljena izčrpna študija,²⁴ ki pa prvemu koraku nemškega »alpenvereina« pri vzpostavljanju vodniškega poklica pri nas ni namenila velike pozornosti.

Prvi koraki pri urejanju vodniškega poklica

Avtorji prvih tiskanih planinskih vodnikov so za uporabnike ob koncu knjig priložili različne sezname: tur,²⁵ markiranih poti,²⁶ za nemško govoreče uporabnike tudi preglednice z nemškimi in slovenskimi imeni ter fonetičnimi zapisi in podatki o poti, trajanju poti, prenočitvenih možnostih in taksi, ki jo je bilo treba plačati vodniku za vodenje.²⁷ Prav slednje je bilo očitno pogosto kamen spotike, saj lahko v vodnikih

17 Belsazar de la Motte Hacquet, tudi Balthasar ali Balthazar Hacquet (* 1739/1740, Le Conquet, Bretanja – † 10. 1. 1815, Dunaj), naravoslovec, zdravnik, avtor. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 7 (Wien: Universitäts-Buchdruckerei L. C. Zamarski (vormals J. P. Sollinger), 1861), 163–65. *Slovenski biografski leksikon*, pridobljeno 22. 7. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si>.

18 Evgen Lovšin, *Gorski vodniki v Julijskih Alpah* (Ljubljana: Planinska založba, 1961), 107. O pristopih in prvih pristopih na Triglav gl. tudi Peter Mikša, »Prvi raziskovalci slovenskih gora in prvi dokumentirani pristopi nanje«, *Zgodovinski časopis* 67, št. 3–4 (2013): 390–405.

19 Peter Radics, »Katechismus für Bergsteiger aus den Tagen Kaiser Josef II.« v: *Bergfahrten in Österreich, Eins und Jetzt 1363–1887* (Augsburg und Leipzig: Amthor'sche Verlagsbuchhandlung, 1888), 58.

20 Peter Radics, »Ein Katechismus für Bergsteiger aus den Tagen Kaiser Josephs«, *Österreichische Touristenzeitung*, št. 3 (1883): 61–66.

21 Peter Radics, »Katechismus für Bergsteiger aus den Tagen Kaiser Josef II.« v: *Bergfahrten in Österreich*, 45–63.

22 Andreas Lesti, *Das ist doch der Gipfel: Geschichten von den Bergen der Welt* (Benevento: Bergwelten Verlag, 2020).

23 Frischauf, J. *Frischauf's Gebirgsführer*, 4.

24 Lovšin, *Gorski vodniki v Julijskih Alpah*.

25 Frischauf, J. *Frischauf's Gebirgsführer*, 1874.

26 Johann Sima, *Im Billiegrazer Gebirge. Berg- und Thalwanderungen von Johann Sima mit einer Uebersichtskarte von Laibach mit markierten Wegen* (Bamberg, Laibach: Verlag der Section »Krain« des deutschen und österreichischen Alpenvereins, In Commission bei Ig. V. Kleimayr & Fed., 1892), 62, 63.

27 Rudolf Roschnik, *Führer durch die Julischen Alpen: mit fünfzehn Vollbildern, einer Rundschau, sieben Einzel und eine Übersichtskarte und mehreren Handrissen* (Klagenfurt: Joh. Heyn, 1914): 191–204.

zasledimo opozorilo, da se je bilo treba za ceno vodniške ture predhodno pogoditi.²⁸ Videti je, da izsiljevanje gorskih vodnikov torej le ni bilo tako redko.

Prav cene vodniških tur so bile dolgo časa predmet usklajevanja med vodstvom kranjske podružnice Deutscher und österreichischer Alpenverein, »Section Krain« DuÖAV, ter lokalnimi vodniki. Pri tem so bili precej glasni bohinjski vodniki, ki so se prizadevanjem znanstvenika in politika Karla Dežmana²⁹ in tudi poznejših akterjev kar precej upirali.³⁰ »Da ein ordentliches Bergführerwesen kein untergeordnetes Behikel für die Hebung des Fremdenbesuches in unserem, an Naturschönheiten so reichen Lande und für die materielle Wohlfahrt der betreffenden Gegenden wäre, so wird den Bezirks- und Gemeindebehörden die entsprechende Einwirkung in dieser Beziehung umsomehr befohlen, als schon der Umstand, dass Reisende nicht selten Führer benachbarten Länder nach Österreich mitbringen, dafür spricht, wie nothwendig es sei, unser Bergführerwesen auf eine höhere Stufe zu bringen.«³¹

S temi besedami se je zaključil odlok kranjskih deželnih oblasti, datiran s 1. junijem 1865,³² s katerim je bil napravljen prvi korak k organiziranemu in urejenemu vodništvu, saj je veljal kot podlaga vodniškemu redu (Bergführerordnung), ki je v veljavo stopil skoraj deset let pozneje, 27. junija 1874.³³ Natančno, kar z 19 členi pa je to dejavnost opredelil Razglas deželne vlade za Kranjsko leta 1904.³⁴ Navedene besede samo potrjujejo že zapisano, da je ureditev na tem področju zares bila nujna, končno tudi zato, ker so gorohodci s seboj pogosto pripeljali tuje vodnike in se za lokalne niso zmenili.

Gorsko vodništvo je torej spadalo pod pristojnost državnih uradov, to je okrajnih glavarstev, ki so kandidate morale zaslišati in o tem poročati DuÖAV. Vodniku so izdali posebno knjižico, ki jo je »potovalcu« moral pokazati pred in po opravljeni poti. Od vodnika se je pričakovalo, da se je obnašal prijazno in dostojno, pri svojem delu je moral preprečevati nesreče ter »potovalcu« v stiski nuditi vso pomoč, pri čemer ni smel ogroziti lastnega življenja. Kranjski podružnici DuÖAV je bil dolžan poročati o svojih opažanjih s poti, to je o stanju poti, mostovih, prenočiščih itd. V življenje ogrožujočih položajih je vodnik smel storitev odkloniti. Če se je neprimerno obnašal, bil

28 Frischauf, J. *Frischauf's Gebirgsführer*. 4.

29 Karel Dežman (*3. 1. 1821, Idrinja – †11. 3. 1889, Ljubljana), znanstvenik in politik. – *Slovenski biografski leksikon*, pridobljeno 22. 7. 2020, <https://www.slovenska-biografija.si>. Več o njem gl. tudi Janez Cvirn, »Vražji Dežman kaj si storil,« v: *Slovenska kronika XIX. stoletja*, 2 (Ljubljana: Nova revija, 2001–2003), 36–38.

30 Deutscher und österreichischer Alpenverein, »Section Krain« in Laibach, 1874 bis 1901: *Festschrift zur Feier des zwanzigjährigen Bestehens seit der Neugründung im Jahre 1881* (Laibach: Selbstverl. der Section Krain des deutschen und österreichischen Alpenvereines (Ig. V. Kleinmayr & Bamberg), 1901), 21–23.

31 DuÖAV za Kranjsko, *Festschrift*, 21. »Kakovost gorskega vodništva pri nas je treba izboljšati, ker urejenost na tem področju nikakor ni nezamisljiv dejavnik za povečanje števila tujih obiskovalcev naše z naravnimi lepotami bogate dežele, ki hkrati doprinese tudi k poboljšanju materialne blaginje teh območij. Nujnost, da okrajne oblasti ukrepajo v tej smeri, izhaja tudi iz dejstva, da tuji potovalci v Avstrijo s seboj pogosto pripeljejo vodnike sosednjih dežel.«

32 »Razpis c. k. deželne gosposke za Kranjsko 1. 6. 1865, št. 5533,« v: *Zakonik in ukazni list za vojvodstvo kranjsko* (Ljubljana: Rozalija Eger, 26. 6. 1865), 20–22.

33 DuÖAV za Kranjsko, *Festschrift*, 21.

34 »Razglas c. kr. deželne vlade za Kranjsko 20. 8. 1904, št. 13826,« v: *Deželni zakonik za Vojvodino Kranjsko* (Ljubljana: A. Klein & Komp., 1. 9. 1904), 44–50.

pijan ali ni izpolnjeval dolžnosti, so vodnika lahko odpustili. Za kršitve je bilo pristojno okrajno sodišče, ki mu je lahko tudi odvzelo vodniško dovoljenje.³⁵

Leto 1891 je na področju vodništva prineslo napredek, saj je iz dunajske centrale prišla pobuda o organiziranju tečaja za vodnike. Tako so nastala »Vodniška navodila« (Führer-Instructionsbuches), ki so jih dobili vsi vodniki. Leta 1892 je s spremembo *Pravil o ključih* prišlo do večjega števila oštevilčenih ključev za gorske koč. Prvi vodniki na Kranjskem, ki so te ključke dobili, so bili štirje vodniki iz Mojstrane. S tem je bil položen temelj za zagon centra prihodnjih triglavskih vodnikov.³⁶ Opis enega od izkušenejših mojstranskih vodnikov se zdi še posebej zanimiv: »Die Erscheinung des Empfohlenen [...] sprach wenig, zu seinen Gunsten. Er schien der langen ungeschlachten Glieder kaum Herr zu sein, und Ausdruck schläfriger Melancholie lagerte auf dem breiten gutmüthigen Gesicht und um den weiten Mund, dem durch das Fehlen der beiden Vorderzähne ein fortwährendes äußerst einfältiges Lächeln aufgezwungen war. Er hatte sich die Zähne ausgeschlagen, um vom Militärfrei zu kommen, ein probates Mittel zu der Zeit, als man noch die Patronen mit den Zähnen abbeißen musste [...].«³⁷

Leta 1893 je po večletnih usklajevanjih glede tarif, ki so jim bohinski vodniki ves čas nasprotovali, rekoč, da so postavke prenizke, končno vendarle prišlo do soglasja. Istega leta pa se je že izoblikoval tudi učni načrt za tečaj bodočih vodnikov, ki naj bi se izvajal naslednje leto.³⁸

Rudolf Roschnik je prevzel skrb za vodništvo in spomladi leta 1894 je bil v Mojstrani organiziran prvi tečaj za vodnike, na katerem je sodelovalo 13 udeležencev iz Mojstrane, Dovja, z Bleda, Belega polja, iz Kranjske Gore in s Koroške Bele.³⁹

Tečaj je potekal v gostišču »Šmerc« v Mojstrani, začel se je 11. februarja, nato pa so se dobivali še pet koncev tedna. Tečaj se je odvijal v soboto zvečer in v nedeljo, pri čemer je bila večina časa namenjena praktičnim vsebinam. Od skupno 35 ur je bilo 6 ur namenjenih vodništvu, 10 ur branju zemljevidov in 12 ur nudenju prve pomoči v primeru nesreč. Med predavatelji se je še posebno izkazal oftalmolog Emil Bock.⁴⁰ 17. marca 1894 so udeleženci v prisotnosti Petra Augusta Pazze, predsednika primorske sekcije Nemško-avstrijskega planinskega društva⁴¹ in soavtorja knjige o Škocjanskih

35 DuÖAV za Kranjsko, *Festschrift*, 21.

36 Ibidem, 23, 24.

37 D. Welter, »Aus den Julischen Alpen«, *Der Alpenfreund*, št. 9, 1876, 202. »Pojava priporočenega vodnika [...] je kaj malo pričala v njegovo dobro. Zdelo se je, da komaj obvladuje izrazito dolge okončine, in izraz zaspane melanholije je počival na širokem, dobrodušnem obrazu, ki ga je ob odsotnosti prednjih zob nenehno krasil skrajno preprost nasmeš. Sprednje zobe si je bil namreč izbil zato, da bi bil oprošten vojaščine, preizkušen in zanesljiv način tistega časa, ko je bilo treba patrone odgrizniti še z zobmi [...].«

38 DuÖAV za Kranjsko, *Festschrift*, 23.

39 Ibid. Po poročanju *Laibacher Zeitung* so bili tečajniki: Josef in Clemens Hlebajna, Peter Kovac, Johann Rabic, Franz Skumavc, Franz Urbas, Joh. Klančnik jun. iz Mojstrane, Johann Rogar iz Kranjske Gore, Johann Eichletter in Johann Juvan z Belega polja, Johann Legat iz Dovja, Valentin Pleml z Bleda in Franz Außenech s Koroške Bele. – *Laibacher Zeitung*, 21. 3. 1894, 543.

40 Emil Bock (*19. 8. 1857, Galicija – 17. 12. 1916, Ljubljana), zdravnik, oftalmolog, sicer pa predsednik kranjske podružnice med leti 1891–1894. – *Österreichisches Biographisches Lexikon*, pridobljeno 5. 2. 2020, <https://www.biographien.ac.at>.

41 Peter August Pazza, *Chronik der Section Küstenland des deutschen und österreichischen Alpenvereins. Fest-Publication zur Vollendung des XX Vereinjahres* (Triest: Selbstverlag der Section Küstenland, 1893).

jamah,⁴² opravljali izpit, po katerem je sledila zabava. Naslednji dan je bila v ta namen slovesnost tudi v Ljubljani. Ogledu mestnih znamenitosti je ob zvokih vojaške kapele v Švicariji sledila pogostitev, ki so se je udeležili številni člani društva, zunanji gostje in seveda vseh 13 »novih« vodnikov. Vsak izmed teh je dobil cepin ali vrv, paketek povojev, zemljevid, kompas in skupinsko sliko s tečaja. Vse stroške, to je povprečno 30 fl na udeleženca, je kril centralni odbor kranjske podružnice DuÖAV.⁴³ To kaže, da je podružnica razpolagala s kar nekaj sredstvi, kot bomo videli, je omenjeni znesek v tistem času predstavljal skoraj letno rento⁴⁴ upokojenega vodnika.

O slovesnosti v Ljubljani je v sorazmerno dolgi novici poročal tudi osrednji ljubljanski časopis *Laibacher Zeitung*,⁴⁵ medtem ko v *Slovincu*, *Novicah* in *Slovenskem narodu* v marcu 1894 takšnih novic ni bilo najti. Neznani avtor je torej 21. marca v uvodu z veliko naklonjenostjo pisal o delovanju in prizadevanjih DuÖAV za Kranjsko: »Das ersprießliche und erfolgreiche Wirken der Section ‚Krain‘ des deutschen und österreichischen Alpenvereines um die Erschließung unserer herrlichen Gebirgswelt für die Allgemeinheit, ihr unermüdetes und opferreiches Streben in Bezug auf Hebung des Fremdenverkehrs sind so allgemein bekannt, das uneigennütziges Schaffen des Vereines so augenscheinlich, dass es für wahr keiner weiteren Auseinandersetzungen bedarf, um die Nothwendigkeit und Nützlichkeit desselben zu erhärten.«⁴⁶

Ena od najpomembnejših nalog podružnice je bila ureditev vodništva, kar je bilo po pisanju *Ljubljančanke* opravljeno več kot odlično. Avtor je poleg natančnih datumov (11., 18. in 25. februar ter 4., 11. in 18. marec) izvajanja tečaja v Mojstrani navedel tudi vse predavatelje. Poleg omenjenega Bocka so tečaj izvajali še Josef Besel, dr. Rudolf Roschnik, dr. Fritz Suppan in Moriz Roschnik.⁴⁷ Natančnejših podatkov o omenjenih predavateljih ni bilo mogoče najti, njihovi priimki pa morda vendarle kažejo, da je šlo večinoma za osebe slovanskega porekla.

Po poročanju *Ljubljančanke* je na festbanketu v z alpinističnimi emblemi okrašeni Švicariji pozdravno napitnico, namenjeno presvetlemu cesarju, imel predsednik društva dr. Fritz Suppan. Končala se je trikratnim *Hoch*, ki je pri navzočih »izjemoma« požel vsesplošno navdušenje. Nato je sledila slavnostna himna. Pred slovesom je v imenu novih vodnikov govoril Skumavc, ki se je s preprostimi, a iskrenimi besedami najprej zahvalil podružnici DuÖAV za skrb in v imenu vseh vodnikov jamčil za zvesto služenje. Vodnike so na koncu *in corpore* slavnostno pospremili na vlak.⁴⁸ Izvedba tečaja je omogočila ureditev razmer na področju gorskega in planinskega vodništva, v Mojstrani pa so bili s tem postavljeni temelji centra vodnikov na Kranjskem.⁴⁹

42 Peter August Pazze in Friedrich Müller, *Neuer kleiner Wegweiser für die Besucher der St. Kanzianer Grotten* (S. Küstenland Dr.: Meneghelli, 1907).

43 DuÖAV za Kranjsko, *Festschrift*, 23, 24.

44 Ibid., 24.

45 *Laibacher Zeitung*, 21. 3. 1894, 543.

46 Ibid. »Plodno in uspešno delovanje sekcije 'Krain' Nemško-avstrijskega planinskega društva, da bi naš prečudoviti gorski svet čim bolj približala javnosti, njena neumorna in požrtvovalna prizadevanja za dvig kakovosti tujskega prometa so tako vsesplošno znana in njen altruizem tako očiten, da nadaljnje diskusije o nujnosti in smiselnosti njenega obstoja zagotovo niso potrebne.

47 Ibid.

48 Ibid.

49 DuÖAV za Kranjsko, *Festschrift*, 24.

Prav zato ne čudi, da je Roschnik v svojem vodniku o Triglavu prav v Mojstrani našel večino dobrih (nemško) govorečih vodnikov, le posamezne pa na Bledu, v Bohinju in Trenti.⁵⁰

Izvedba tečaja v Mojstrani predstavlja prelomni trenutek v razvoju vodniškega poklica, saj je bil narejen prvi korak pri profesionalizaciji te dejavnosti, ki je poslej lahko postala tudi osrednja ali dopolnilna gospodarska dejavnost posameznika. Posledično je to prispevalo k modernizaciji turizma, ki je s tem dogodkom zagotovo doživel preskok v kakovostnejše izvajanje te dejavnosti v današnjem slovenskem prostoru. Ob tem je namreč vendarle treba tudi zapisati, da je bil prvi slovenski vodniški tečaj izpeljan več kot deset let pozneje, leta 1906 v Ljubljani, na katerem se je sicer izobraževalo 30 pripravnikov iz Mojstrane, Bohinjske Bistrice, Srednje vasi, Žirovnice, Radovne, Rateč, Mlina pri Bledu, Luč, Stahovice pri Kamniku, Begunj in Kranjske Gore.⁵¹

Da bi se zaslužek vodništva enakomerno porazdelil med vse mojstranske vodnike, je bil sprejet poseben red, po katerem je gorohodec po svoji lastni želji sicer lahko izbral vodnika, vendar je prednost imel tisti vodnik, ki je v preteklem letu opravil najmanj gorskih tur. Da je bilo to transparentno, se je v ta namen (prav tako) v gostilni Šmerc vodila posebna knjiga, ki je bila skrbno shranjena v lično izdelani škatli.⁵²

Na Kranjskem se je torej prav zaradi prizadevanj v letih 1893–94 vzpostavil red na področju vodništva in postal tako primerljiv z razmerami, ki so vladale v sosednjih deželah. Od leta 1895 je bila v veljavi tako imenovana »Versorgungsliste«. Vodnik, ki je bil na listi, je bil deležen ugodnosti, na primer pokojnine, a tudi določenih obveznosti. Vsako kršenje je bilo kaznovano s prepovedjo opravljanja vodništva. Tako je bil že leta 1895 dostop na listo onemogočen trem vodnikom, ki se niso podredili pravilom. Tudi pozneje je bilo kar nekaj takšnih primerov, ko so vodniki s svojimi dejanji škodovali DuÖAV. Leta 1896 so bohinjskemu vodniku Lorenzu Jelarju odvzeli vodniško dovoljenje, ker je prebarval markacijo kranjske podružnice po nekem drugem naročilu in ker kljub večkratnim opominom med vodenjem ni nosil znaka društva.⁵³

Drug tak primer pa je bil Michael Uršič iz Kamnika, ki je prav tako izgubil vodniško dovoljenje in podporo, ker je brez dovoljenja nosil vodniški znak drugega društva in markiral pot z barvami »tujega« društva.⁵⁴

Vodniki so lahko bili zaradi posebnih dejanj ali zaslug tudi nagrajeni. Tako na primer Lorenz Potočnik iz Kamnika in Lorenz Gantar iz Bohinja, ker sta v letih 1898–1899 ujela več uničevalcev kažipotov.⁵⁵

Gotovo gre ob tem omeniti tudi prvega najboljšega »starega« vodnika, ki je moral leta 1893 zaradi opešanosti izstopiti iz vodniških vrst. Gre za Johanna Klančnika, ki ni le utiral poti vodniški službi in z navdušenjem opravljal dela vodnika, ampak se je

50 Rudolf Roschnik, *Der Triglav: mit 17 Abbildungen, 2 Karten und 1 Umrisszeichnung*, Stuttgart (Leipzig: Deutsche Verlags-Anstalt, 1906), 27.

51 Lovšin, *Gorski vodniki v Julijskih Alpah*, 50.

52 DuÖAV za Kranjsko, *Festschrift*, 24.

53 Ibid., 25.

54 Ibid., 26.

55 Ibid.

izkazal tudi kot zvest član društva DuÖAV. Zaradi vseh zaslug je bil kot prvi vodnik na Kranjskem upravičen do »vodniške podpore«. Leta 1893 je dobil 20 fl, vsako naslednje leto pa 36 fl.⁵⁶

Nekaj besed o vodniških tarifah

Koliko je bila vredna letna renta Johanna Klančnika? In kaj je bilo s spornimi tarifami vodnikov? Preden primerjamo cene vodniških tur z nekaterimi drugimi predmeti ali storitvami tistega časa, je treba omeniti denarno reformo, ki se je zgodila prav na prelomu stoletja. Z njo so po letu 1900 forinte (fl) in krajcarje (kr) zamenjale krone (K) in helerji (h) ali na Slovenskem vinarji (vin).⁵⁷

V skladu z že omenjenimi denarnimi reformami so se menjale tudi cene vodniških tur. Poglejmo nekaj primerov pred in po letu 1900. Povprečna cena dnevnega vodenja je po Frischaufu pred letom 1900 bila 2–3 fl.⁵⁸ Za deveturno vodenje od Rablja do Kanina je bilo treba odšteti 6 fl, pot od istega izhodišča do Mangarta (štiri ure) bi pohodnika stala 4 fl, deseturno vodenje do Montaža pa 7 fl.⁵⁹ Poglejmo, kaj so te cene pomenile v primerjavi s cenami nekaterih predmetov v tistem času.

Cena Jägrovega vodnika po Kanalski dolini iz leta 1873 je bila 1 fl in 30 kr, priložena geografska karta pa 30 kr.⁶⁰ Zaradi ilustracij je bil Rablov vodnik po Štajerski in Kranjski iz leta 1885 dražji, zanj je bilo namreč treba plačati 2 fl in 30 kr.⁶¹ Pred letom 1900 je bila polletna naročnina za *Laibacher Zeitung* (dostava po pošti) 7 fl in 50 kr, desetvrstični oglas pa je stal 60 kr. Za primerjavo še nekaj cen izdelkov z marčevske ljubljanske tržnice leta 1873: bokal (1,5 l) mleka je stal 10 kr, funt (okoli 500 g) masla 44 kr, vagan (približno 61 l) pšenice pa 6 fl in 60 kr.⁶² Morda ob tem še podatek, da je kilogram belega kruha na prelomu iz 19. v 20. stoletje stal 25 kr, kilogram rženega pa 13 kr.⁶³

Cena Badjurovega vodnika leta 1913 je bila 60 h (ali vinarjev).⁶⁴ Takrat je bilo za polletno naročnino za *Laibacher Zeitung* (dostava po pošti) treba plačati 15 K, za

⁵⁶ Ibid, 24.

⁵⁷ O tem gl. Vinko Rajšp, »Slovenski protestantizem, uraška tiskarna in cene,« v: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem: posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984*, ur. Peter Kos et al. (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, 1987), 33–36. Za primerjavo cen posameznih artiklov gl. tudi Vasilij Melik, »Nekaj o cenah, plačah in kulturi v predmarčni dobi,« v: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem: posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije*, ur. Peter Kos et al. (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, 1987), 37–42.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Jäger, *Touristen-Führer im Kanalthal (Kärnten)*, 55.

⁶⁰ Ibid., naslovna stran.

⁶¹ Rabl, *Illustrierter Führer durch Steiermark und Krain*, nepaginirano.

⁶² *Laibacher Zeitung*, 31. 3. 1873, št. 73, 514.

⁶³ Eva Holz, »Plačevanje ljubljanskih mestnih uradnikov v drugi polovici 19. stoletja,« v: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem: posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije*, ur. Peter Kos et al. (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, 1987), 45.

⁶⁴ Rudolf Badjura, *Na Triglav, v kraljestvo Zlatorogovo! (kažipot na Triglav): 27 fotografičnih posnetkov, 1 zemljevid, 3 načrti*. (V Ljubljani: H. Badiura, 1913), uvodna stran.

štirivrstični oglas pa 50 h (vin). Na ljubljanski tržnici je januarja leta 1900 kilogram masla stal 1 K in 80 h, liter mleka pa 16 h (vin).⁶⁵ Preprost izračun torej pokaže, da je bilo pred letom 1900 za ceno vodnika mogoče dobiti skoraj 1,5 kg masla, po letu 1900 pa je cena vodnika bila vredna manj kot pol kilograma masla.

Poglejmo še nekaj cen vodniških tur po letu 1900. Badjura v vodniku iz leta 1913 navaja, da je vodenje iz Mojstrane do Aljaževega doma stalo 4 K, do konca doline Vrat, kar znese približno štiri ure, pa 5 K. Vodena pot na Triglav čez Vrata je bila za dve kroni dražja kot pot čez Krmo ali Kot. Kot zanimivost morda še podatek, da je bila cena vodenja iz Bohinja do Kredarice, to je približno pet ur, 10 K, z Bleda čez Pokljuko na Triglav in nazaj pa 18 K.⁶⁶ Za primerjavo še nekaj drugih cen. Badjurov vodnik iz leta 1913 je stal 60 h (vin), za liter mleka je bilo treba odšteti 16 h (vin).⁶⁷

Primerjava cen v posameznih vodnikih Triglavskega pogorja, je pokazala, da so bile cene bolj ali manj enotne in večjih odstopanj ni bilo.⁶⁸

Za lažjo predstavo o vrednosti omenjenih cen v tistem času naj navedem nekaj števil tedenskih mezd (tekstilnih) delavcev pred in po letu 1900. Seveda gre le za približno orientacijo, saj so bile mezde glede na stroko (živilska, lesna, rudarska itd.) precej različne.⁶⁹ Tedenska mezda tekstilnega delavca je bila pred letom 1900, preračunana v krone, okoli 9,6 K, po letu 1913 pa 15,4 K.⁷⁰ Za leto 1912 so bile na primer delavske mezde v razponu od 50 K do 200 K mesečno, plače uslužbencev od 200 K do 800 K mesečno, plače direktorjev pa od 1.000 K do 2.500 K in več.⁷¹ Iz navedenih podatkov o delavskih mezdah in vodniških storitvah je razvidno, da so slednje za preprostega človeka bile kar visoke, saj je za približno 12 štiriurnih vodenj vodnik zaslužil mesečno mezdo najmanj plačanega delavca. Iz tega bi se torej dalo sklepati, da so vodniške storitve lahko doprinesle h kar lepemu dodatnemu zaslužku ali so resnično lahko postale osrednja gospodarska dejavnost posameznika.

Cene na štajerskem koncu, ki jih je mogoče najti v Kocbekovem vodniku, so bile zelo natančno opredeljene, saj jim je avtor namenil kar tri strani. Zanimiva je primerjava cen v obeh Kocbekovih vodnikih. Za enako turo z istega izhodišča, Okrešelj–Kamniško sedlo, je bilo po podatkih iz leta 1894 treba odšteti 1 fl in 30 kr,⁷² po podatkih iz leta 1904 pa 4 K.⁷³

Vodnik je smel zahtevati višjo ceno, če je šlo za vezano turo, in sicer 6 K na dan na »višavi« in 4 K na dan v dolini. Cene vodniških tur v Kamniškem in Triglavskem

65 *Laibacher Zeitung*, 22. 1. 1900, 138.

66 Badjura, *Na Triglav, v kraljestvo Zlatorogovo!*, 103.

67 *Laibacher Zeitung*, 31. 3. 1873, 14.

68 Roschnik, *Führer durch die Julischen Alpen*, 191–204.

69 Franc Kresal, »Mezde in plače na Slovenskem od novele obrtnega reda 1885 do kolektivnih pogodb 1991,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 35, št. 1–2 (1995): 10–13.

70 *Ibid.*, 11.

71 Franc Kresal, »Davki na Slovenskem od avstrijske davčne reforme 1896 do jugoslovanske 1928,« *Zgodovinski časopis* 49, št. 3 (1995): 422.

72 Fran Kocbek in M. Kos, *Vodnik za Savinske planine in najbližjo okolico* (V Celji: Slovensko planinsko društvo, 1894), 94.

73 Fran Kocbek, *Savinske planine: vodnik po gorah in dolinah v Savinskih planinah* (V Št. Petru v Savinski dolini: A. Cvenkel, 1903), 86.

pogorju po letu 1900 so bile v celotnem vzpetem svetu današnjega slovenskega območja enotnejše. Razlog za to je gotovo v vse boljši pravni ureditvi na tem področju, saj so »cenovnike« potrjevali po »11. členu namestniške naredbe z 31. decembra 1873 deželnega zakonika iz leta 1874«, ki ga je okrajno glavarstvo v Celju potrdilo 12. aprila 1895.⁷⁴ Kocbek je ob tem priložil še *Red za planinske vodnike v vojvodini Štajerski*,⁷⁵ katerega določila so se nanašala zgolj na vodnike, in ne na »potovalce«. Zanimiv je 11. člen, po katerem je vodnik zavezan, da »potovalcu« nosi do 8 kg prtljage, slednji pa ga »nikakor ne sme siliti, več teže nositi«, ⁷⁶ zapisano pa je tudi, da se mora vodnik »hraniti sam ter ne sme zahtevati še drugega plačila razen onega, katero je določeno po tem cenovniku«. ⁷⁷

O aktualnosti vodništva in vodniških tarif v obravnavanem času pričata tudi dva priročnika, ki sta izšla pri kranjski podružnici DuÖAV, priročnik o tarifi gorskih vodnikov po Kamniških Alpah⁷⁸ in priročnik po Julijskih Alpah.⁷⁹

Avtorji tiskanih vodnikov so se torej dobro zavedali, da hoja v hribe pač ni nekaj, kar bi lahko počel vsak, zato so nekateri za vsak primer že objavili sezname gorskih reševalnih postaj.⁸⁰

V duhu prvotnih tiskanih vodnikov, predvsem pa za boljšo preglednost glede vrednosti takratnega denarja, naj se prispevek zaključi v obliki »cenovnika« (tabela 1), povzetka zgoraj napisanega.

Tabela 1: Primerjava cen blaga in storitev pred in po letu 1900

Cene pred letom 1900	fl	kr	Cene po letu 1900	K	h
planinski vodnik	1	30	planinski vodnik		60
poll. naročnina Laibacher Zeitung	7	50	poll. naročnina Laibacher Zeitung	15	
1,5 l mleka		10	1 l mleka		16
500 g masla		44	500 g masla		80
jajca /kos		1 3/7	jajca /kos		7
štiriurno vodenje (Okrešelj–Kamniško sedlo)	1	30	štiriurno vodenje (Okrešelj–Kamniško sedlo)	4	
izposoja ključa pl. kočee		10	ležišče na slami	1	20

74 Ibid., 87.

75 Ibid., 98–102.

76 Ibid., 101.

77 Ibid., 90.

78 *Bergführer-Tarif für die Steiner-Alpen* (Laibach: Section Krain, 1904).

79 *Bergführer-Tarif für die Julischen Alpen und die Karawanken* (Laibach: Section Krain, 1893).

80 Roschnik, *Der Triglav*, 82, 83. O začetkih gorskega reševanja gl. tudi Peter Mikša, »Začetki reševanja v naših gorah in nastanek prve reševalne postaje,« *Friko.si*, pridobljeno 20. 11. 2019, <https://www.friko.si/index.php/alpinizem/2867-zaetki-reevanja-v-naih-gorah-in-nastanek-prve-reevalne-postaje>.

Zaključek

Konec 19. stoletja se je zaradi vse bolj množičnega obiska vzpetega sveta, ko so takratni gorohodci pogosto s seboj pripeljali vodnike, pokazala potreba po poenotenju ter ureditvi te dejavnosti tudi na lokalnih območjih. Pri tem ni šlo le za izobraževanje bodočih vodnikov, ampak tudi za poenotenje vodniških tarif. Prvotni vodniki, večinoma lokalni pastirji ali domačini, ki so vodenje opravljali poleg svoje primarne dejavnosti, so namreč od gorohodcev zahtevali različna plačila in za to nudili tudi različno kakovostne storitve.

Po zgledu, predvsem pa na pobudo dunajske centrale DuÖAV so bili tudi na današnjem slovenskem območju napravljeni prvi koraki na področju vodniške službe. Center planinskih vodnikov je postala Mojstrana, kjer je bil organiziran tudi prvi tečaj za 13 vodnikov iz bližnje okolice. Tečaj so zaključili z odlično opravljenim izpitom, ki mu je še isti dan sledila slovesnost v Mojstrani. Zaključek je bil naslednji dan v obliki kar odmevne slovesnosti v lepo okrašeni Švicariji v Ljubljani. S tem so bili položeni temelji za nadaljnji razvoj profesionalnega planinskega vodništva. Prišlo je do poenotenja tarif vodniških tur in pogojev za pridobitev licence, določene so bile dolžnosti in pravice vodnikov, nad njimi pa se je izvajal tudi nadzor. S tem je bila na eni strani dosežena enotnost takšnih storitev, na drugi pa se je vzpostavil tudi drugačen, bolj profesionalen odnos med takratnimi gorohodci in lokalnimi vodniki.

Omenjeni tečaj, ki se je zgodil več kot deset let pred prvim slovenskim vodniškim tečajem, predstavlja prelomni trenutek na področju vodništva ali vodniškega poklica. Na eni strani je namreč pomenil začetek profesionalizacije te dejavnosti, ki je posamezniku poslej lahko omogočila ne le dopolnilno dejavnost, ampak osrednjo gospodarsko dejavnost, na drugi pa je bil to korak k modernizaciji turistične dejavnosti v današnjem slovenskem prostoru, ki je s tem dogodkom zagotovo prešla na kakovostnejšo raven.

Seznam virov in literature

Časopisni viri

- Abram, Josip. »Opis Trente.« *Planinski Vestnik*, št. 9, 1907, 134.
- *Laibacher Zeitung*, 31. 3. 1873, 514.
- *Laibacher Zeitung*, 21. 3. 1894, 543.
- *Laibacher Zeitung*, 22. 1. 1900, 138.
- Mikša, Peter. »Začetki reševanja v naših gorah in nastanek prve reševalne postaje.« *Friko.si – slovenski plezalni portal*. Pridobljeno 20. 11. 2019. <https://www.friko.si/index.php/alpinizem/2867-zacetki-reevanja-v-naih-gorah-in-nastanek-prve-reevalne-postaje>.
- Radics, Peter. »Ein Katechismus für Bergsteiger aus den Tagen Kaiser Josephs.« *Österreichische Touristenzeitung*, 1883, št. 3, 61–66.
- Welter, D.. »Aus den Julischen Alpen.« *Der Alpenfreund*, 9. zv, 1876, 192–226.

Literatura

- Badjura, Rudolf. *Na Triglav, v kraljestvo Zlatorogovo! (kažipot na Triglav): 27 fotografičnih posnetkov, 1 zemljevid, 3 načrti*. V Ljubljani: H. Badiura, 1913.
- Baedeker, Karl. *Südbaiern, Tirol und Salzburg: Österreich, Steiermark, Kärnten, Krain und Küstenland; Handbuch für Reisende*. Leipzig: Baedeker, 1878.
- Batagelj, Borut. »Odkritje gora: strukturne spremembe v dojemanju gora na Slovenskem.« *Ekonomska i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, št. 6 (2010): 124–42.
- *Bergführer-Tarif für die Julischen Alpen und die Karawanken*. Laibach: Section Krain, 1893.
- *Bergführer-Tarif für die Steiner-Alpen*. Laibach: Section Krain, 1904.
- Bruckmüller, Ernst. »Nove raziskave zgodovine avstrijskega meščanstva.« *Zgodovinski časopis* 45, št. 3 (1991): 369–89.
- Cvirn, Janez. »Vražji Dežman kaj si storil.« V: *Slovenska kronika XIX. stoletja, knj. 2*, ur. Janez Cvirn, 36–38. Ljubljana: Nova revija, 2001–2003.
- Cvirn, Janez. *Trdnjavski trikotnik politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*. Maribor: Obzorja, 1997.
- Deutscher und österreichischer Alpenverein, „Section Krain“ in Laibach, 1874 bis 1901. *Festschrift zur Feier des zwanzigjährigen Bestehens seit der Neugründung im Jahre 1881*. Laibach: Selbstverl. der Section Krain des deutschen und österreichischen Alpenvereines, 1901.
- *Deželni zakonik za Vojvodino Kranjsk*, 44–50. Ljubljana: A. Klein & Komp., 1. 9. 1904.
- Dežman, Jože. *Slovensko meščanstvo: od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)*. Celovec: Mohorjeva, 2008.
- Frischauf, Johannes. *Die Kreuzer-Alpe bei Stein (1837–1924)*. Laibach: Kleinmayr & Bamberg, Verfassers, med 1877 in 1900.
- Frischauf, Johannes. *Die Sanntthaler Alpen: mit einer Karte und einem Panorama*. Wien: Brockhausen & Bräuer, 1877.
- Frischauf, Johannes. *J. Frischauf's Gebirgsführer. Steiermark, Kärnten, Krain und die angrenzenden Theile von Oesterreich, Salzburg, Tirol*. Graz: Leuschner & Lubensky, 1874.
- Holz, Eva. »Plačevanje ljubljanskih mestnih uradnikov v drugi polovici 19. stoletja.« V: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem: posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije*, ur. Peter Kos, Janez Majce, Vasilij Melik, Darja Mihelič et al., 43–46. Ljubljana: 11. in 12. decembra 1984.
- Janša, Olga. »Zgodovina turizma na Slovenskem.« *Turistični vestnik*, 1–6 (1968): 116.
- Kocbek, Fran in Mihael Kos. *Vodnik za Savinske planine in najbližjo okolico*. Celje: Slovensko planinsko društvo, 1894.
- Kocbek, Fran. *Savinske planine: vodnik po gorah in dolinah v Savinskih planinah*. V Št. Petru v Savinski dolini: A. Cvenkel, 1903.
- Kresal, Franc. »Davki na Slovenskem od avstrijske davčne reforme 1896 do jugoslovanske 1928.« *Zgodovinski časopis* 49, št. 3 (1995): 421–25.
- Kresal, Franc. »Mezde in plače na Slovenskem od novele obrtnega reda 1885 do kolektivnih pogodb 1991.« *Prispevki za novejšo zgodovino*, št. 1–2 (1995): 7–25.
- Lesti, Andreas. *Das ist doch der Gipfel: Geschichten von den Bergen der Welt*. Benevento: Bergwelten Verlag, 2020.
- Lončar, Dragotin. *Politično življenje Slovencev (Od 4. januarja 1797 do 6. januarja 1919)*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1921.
- Lovšin, Evgen. *Gorski vodniki v Julijskih Alpah*. Ljubljana: Planinska založba, 1961.
- Melik, Vasilij. »Nekaj o cenah, plačah in kulturi v predmarčni dobi.« V: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem: posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije*, ur. Peter Kos, Janez Majce, Vasilij Melik, Darja Mihelič et al., 37–42. Ljubljana: 11. in 12. decembra, 1984.
- Mikša, Peter in Maja Vehar. »Telovadba, šport in ženske na Slovenskem: čas do 1. svetovne vojne.« *Retrospektive: Znanstvena revija za zgodovinske in sorodna področja* 1, št. 1 (2008): 10–38.

- Mikša, Peter. »Prvi raziskovalci slovenskih gora in prvi dokumentirani pristopi nanje.« *Zgodovinski časopis* 67, št. 3–4 (2013): 390–405.
- Mlač, Bine, ur. *Planinski terminološki slovar*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2002.
- Mlakar, Janko. *Iz mojega nahrbtnika*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972.
- Pazza, Peter August. *Chronik der Section Küstenland des deutschen und österreichischen Alpenvereins. Fest-Publication zur Vollendung des XX Vereinjahres*. Triest: Selbstverlag der Section Küstenland, 1893.
- Pазze, Peter August in Müller Friedrich. *Neuer kleiner Wegweiser für die Besucher der St. Kanzianer Grotten*. S. Küstenland (Dr.: Meneghelli), 1907.
- Radics, Peter. *Führer durch Krain. Die Landeshauptstadt Laibach und die schönsten Touren in Oberkrain, Innerkrain und Unterkrain für Reisende und Einheimische*. Laibach: J. Giontini, 1885.
- Radics, Peter. »Katechismus für Bergsteiger aus den Tagen Kaiser Josef II.« V: *Bergfahrten in Österreich, Eins und Jetzt 1363–1887*, 45–63. Augsburg und Leipzig: Amthor'sche Verlagsbuchhandlung, 1888.
- Rajšp, Vinko. »Slovenski protestantizem, uraška tiskarna in cene.« V: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem: posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984*, ur. Peter Kos, Janez Majce, Vasilij Melik, Darja Mihelič et al., 33–36. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, 1987.
- Roschnik, Rudolf. *Der Triglav: mit 17 Abbildungen, 2 Karten und 1 Umrisszeichnung*. Stuttgart. Leipzig: Deutsche Verlags-Anstalt, 1906.
- Roschnik, Rudolf. *Führer durch die Julischen Alpen: mit fünfzehn Vollbildern, einer Rundschau, sieben Einzel und eine Übersichtskarte und mehreren Handrissen*. Klagenfurt: Joh. Heyn, 1914.
- Sima, Johann. *Im Billiegrazer Gebirge. Berg- und Thalwanderungen von Johann Sima mit einer Uebersichtskarte von Laibach mit markierten Wegen*. Bamberg, Laibach: Verlag der Section »Krain« des deutschen und österreichischen Alpenvereins, In Commission bei Ig. V. Kleimayr & Fed., 1892.
- Wurzbach. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Wien: Universitäts-Buchdruckerei L. C. Zamarski (vormals J. P. Sollinger), 1861.
- *Zakonik in ukazni list za vojvodstvo kranjsko*, 20–22. Ljubljana; Rozalija Eger, 26. 6. 1865.

Spletni viri

- *Österreichisches Biographisches Lexikon*. Pridobljeno 5. 2. 2020. <https://www.biographien.ac.at>.
- *Planinska zveza Slovenije*. Pridobljeno 1. 10. 2019. <https://www.pzs.si>.
- *Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*. Pridobljeno 22. 4. 2020. <https://fran.si>.
- *Slovenski biografski leksikon*. Pridobljeno 12. 1. 2020. <https://www.slovenska-biografija.si>.

Mojca Peternel

THE FIRST STEPS TOWARDS ORGANISING THE ALPINE GUIDE PROFESSION

SUMMARY

At the end of the 19th century, the need for the unification and regulation of mountaineering in the local areas became apparent due to the increasing number of visitors to the highlands who would often bring guides with them. The process involved not only the training of the future guides but also the unification of tariffs. The original guides – mostly local shepherds or locals who doubled as guides in addition to their primary activities – demanded various fees from the mountaineers as well as offered services of different qualities.

In the Slovenian territory at the time, the first steps in the field of the alpine guide service were made in the 1890s. Mojstrana, the village where the first training course for thirteen guides from the surrounding area was organised, became the mountain guide centre. The foundations for the further development of mountain guiding were thus established. In addition to the uniform tariffs for guided tours and the conditions for obtaining licenses, the duties and rights of mountain guides as well as the control over them were implemented. The uniformity of mountain guiding services as well as a different, more professional relationship between the contemporaneous mountaineers and local guides was thus ensured. Thus, not only did tourism develop to a higher level, but a turning point was also reached where mountain guiding could become one's complementary or even main activity.